

СТАНОВЛЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ АФРИКАНСЬКОЇ ЄДНОСТІ (ОАЄ): УСПІХИ І ПРОРАХУНКИ

Організація Африканської Єдності (ОАЄ) – найбільша міждержавна організація африканських країн – була створена 26 травня 1963 року на Конференції глав держав і урядів усіх африканських держав у столиці Ефіопії Аддіс-Абебі [4, 47]. Статут ОАЄ набув чинності 13 вересня 1963 року, його підписали 32 країни.

Основоположним принципом цього об'єднання став принцип суверенітету кожної країни і невтручання у внутрішні справи один одного. Головними цілями ОАЄ були проголошені: зміцнення єдності і солідарності африканських держав, захист суверенітету, територіальної цілісності та незалежності, ліквідація колоніалізму в Африці, тісне співробітництво держав Африки на міжнародній арені, а також у взаємовідносинах у таких сферах, як політика, економіка, оборона, освіта, культура тощо [1, 7].

Створення ОАЄ стало віхою в історії Африки і міжнародних відносин в цілому. Це було видатним досягненням з точки зору практики створення міжнародних організацій. Якщо Європа століттями йшла до формування загальноконтинентальних організацій, то ОАЄ, створена на ідеях панафриканізму, сформувалася за відносно короткий термін. У грудні 1958 р. в столиці Гани Аккрі відбулася перша конференція народів Африки, в якій взяли участь представники 28 країн, як незалежних, так і колоній. Резолюція “Про кордони і федерації”, ухвалена на конференції містила заклик до створення африканськими державами регіональних федерацій, а згодом “Союзу африканських держав” [8, 477]. Ідея об'єднання африканських держав була втілена в єдиній міжнародній організації африканських держав – ОАЄ.

За період своєї діяльності ОАЄ досягла чимало успіхів, однак, прорахунків було більше, що й призвело урешті-решт до необхідності реорганізувати ОАЄ і створити нову організацію – Африканський Союз, яка змогла б вирішити сучасні проблеми, насамперед соціально-економічні та політичні, на Африканському континенті.

Метою нашої статті є проаналізувати діяльність ОАЄ як на Африканському континенті, так і на міжнародній арені у II п. XX ст., та виокремити причини реформування ОАЄ в потужнішу організаційну структуру – Африканський Союз.

За 39-річний період діяльності ОАЄ заклала певний фундамент для реалізації панафриканських інтересів. Вона відображала сподівання африканських народів, була трибуною з якої усьому світу проголошувалися міжнародні позиції країн Африки, особливо з питань, що стосувалися політичної та економічної інтеграції. Свідченням авторитету, здобутого ОАЄ, стали її досягнення в підтримці та захисті антиколоніальної визвольної боротьби народів Африки, а також повноваження, які визнала за ОАЄ Організація Об'єднаних Націй. Невдовзі після свого створення ОАЄ вдалося переконати Об'єднані Нації визнати визвольну боротьбу законною і надати визвольним рухам статус спостерігача в ООН. У 1963 р. Асамблея ОАЄ створила африканську групу в ООН з метою співробітництва з цією організацією. Більше того, на XX сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1965 р. Було прийнято рішення про встановлення співробітництва між ООН і ОАЄ. В 1973 р. Була створена африканська група в європейському центрі ООН у Женеві, в 1978 р. – африканська група при ЄС у Брюсселі [8, 457].

Створення ОАЄ сприяло підвищенню авторитету африканських держав на міжнародній арені, дозволило координувати їх зовнішньополітичну діяльність. Вже на

установчій конференції ОАЄ у 1963 р. Прозвучала рішуча вимога припинити військову окупацію континенту, вивести іноземні війська з його території, ліквідувати іноземні бази в Африці [9, 152].

Одним із найбільш важливих напрямів діяльності ОАЄ була боротьба за повну ліквідацію колоніалізму в Африці. ОАЄ в рамках боротьби проти колоніалізму прийняла такі важливі документи: про деколонізацію Африканського континенту; про апартеїд і расову дискримінацію на Півдні Африки; про Південну Родезію (Зімбабве); про Південно-Західну Африку (Намібію); про території, які знаходяться під управлінням Португалії [10, 44].

За сприяння ОАЄ стали незалежними такі португальські колонії, як Гвінея-Бісау – 1973 р., Кабо-Верде, Ангола, Мозамбік – 1975 р. У 1980 р. Зімбабве, а в 1990 р. Намібія здобули незалежність. У 1994 р. впав расистський режим у ПАР. Протягом 60–70-х рр. Ліквідація колоніалізму та расизму становила головну мету діяльності ОАЄ [8, 457].

ОАЄ відіграла активну роль у миротворчих процесах в Африці. Проте, глибший аналіз зовнішньополітичної діяльності ОАЄ дає підставу стверджувати, що помітних успіхів у даному напрямку вона не досягла. Причиною безсилля ОАЄ у вирішенні військових конфліктів було насамперед те, що організація уникала підтримку або засудження якоїсь із сторін і зосереджувала свої зусилля на мирному врегулюванні конфліктів. Однак, посередницька місія ОАЄ була малоефективною. Зокрема, у другій половині минулого століття більше 18 війн відбулося на африканському континенті. Головними причинами війн були територіальні претензії один до одного, етнічна нетерпимість, конфесійне протистояння та інші. Організація Африканської Єдності пробувала втручатися у воєнні конфлікти, пропонуючи свою посередницьку місію. Зокрема, алжиро-марокканська війна 1963–1964 років була предметом обговорення на засіданні Ради міністрів закордонних справ країн – членів ОАЄ 15–18 листопада 1963 року в Аддіс-Абебі [7, 39]. На ньому був сформований Спеціальний комітет для вирішення військового алжиро-марокканського конфлікту у складі представників Ефіопії, Малі, Нігерії, Берега Слонової Кістки, Сенегалу, Судану і Танзанії [7, 39]. ОАЄ намагалася відіграти позитивну посередницьку місію, закликаючи воюючі сторони припинити військові дії, вивести армійські підрозділи з прикордонної зони, а спірні питання вирішувати шляхом переговорів. Однак, зусилля ОАЄ завершилися безрезультатно.

Іншим прикладом безсилля ОАЄ у припиненні військових конфліктів може служити участь цієї загально-африканської організації у вирішенні руандо-бурундійських відносин. У грудні 1963 року племена тутсі спробували захопити столицю Руанди м.Кігаль. Військова акція тутсі призвела до жорстоких боїв між ними та армійськими підрозділами Руанди. Дії тутсі привели до війн 1963–1964, 1966–1967, 1972–1973, 1994, 1997 років [12, 93].

Проблему руандо-бурундійських відносин пробувала вирішити ОАЄ. Зокрема, у листопаді 1966 року на IV конференції голів держав і урядів африканських країн, яка проходила в Аддіс-Абебі, руандо-бурундійський конфлікт був засуджений і визнаний таким, що завдає шкоди як країнам – учасникам протистояння, так і міждержавним відносинам на африканському континенті в цілому. ОАЄ запропонувала Заїру бути посередником у припиненні міжплемінного конфлікту. Учасники конференції виступили із Спільною заявою, яка закликала до припинення і недопущення в майбутньому міжплемінного протистояння. Однак, у 1973, 1994, 1997 роках міжетнічні протиріччя двох племен розгорілися з новою силою. Тільки у 1994 році було вбито близько 800 тис. чоловік [12, 41]. Миротворчі зусилля ОАЄ не увінчалися успіхом. Тому до її вирішення приєдналися ООН, міжнародні організації та США.

У 1978–1979 роках відбулася друга війна між Танзанією та Угандою [13, 100]. Причиною військового конфлікту була підтримка Танзанією усунутого від влади в Уганді М.Оботи. Збройна інтервенція мала на меті ліквідувати існуючий режим в Уганді і захопити спірну територію в районі річки Кагер. ОАЄ виступила посередником при врегулюванні збройного протистояння Танзанії та Уганди. Незважаючи на це, танзанійська армія у квітні 1978 року заволоділа столицею Уганди м. Кампалою, що привело до влади представників Національного фронту визволення Уганди. Отже, посередницька місія ОАЄ була малоефективною. Її заклики до припинення війни залишилися добрими побажаннями.

Організація Африканської Єдності не зуміла вирішити соціальні проблеми. Зокрема, у Африці 340 мільйонів, або 50% населення живе менше, ніж на один долар на добу [1, 22]. Рівень смертності серед дітей до 5 років складає 140 на 1000 у порівнянні з 6–7 у розвинених країнах. Тривалість життя становить лише 49 років проти 77,7 років у розвинених країнах. На 100 тис. населення Африки припадає 16 лікарів проти 253 у розвинених країнах [1, 41]. Щоденна кількість вживання калорій на душу населення складає 2384 кілокалорій проти 2846 у країнах із середнім достатком і 3390 кілокалорій у розвинутих державах. Лише 58% населення континенту забезпечено чистою питною водою. Рівень грамотності серед дорослого населення становить 41%. На 1000 африканців припадає лише 18 мережних телефонних абонентів у той час, як середній показник у світі – 146, а у країнах з високим рівнем доходів – 567 [1, 22].

Однією з причин, що серйозно гальмує розвиток Африки, є інфекційні захворювання, включаючи ВІЛ/СНІД, туберкульоз, малярію і таке інше. І в цьому ОАЄ успіху не мала. Вона не зуміла підвищити життєвий рівень основної маси населення Африки, поліпшити стан здоров'я і якості харчування, які мають безпосередній вплив на приборкання захворювань, зниження рівня дитячої смертності і ріст тривалості життя.

Більшість населення Африки проживає в сільській місцевості. Однак сільськогосподарський сектор африканських країн надто слабкий і недосконалий. Організація Африканської Єдності вживала заходів щодо підвищення продуктивності сільського господарства, як передумови розвитку континенту. Вона повинна була сприяти росту купівельної спроможності сільського населення, а також задоволенню його потреб у промислових товарах африканського виробництва. Правда, як загальноафриканська організація, ОАЄ не зуміла дати поштовх розвитку науково-дослідних центрів та спеціалізованих учбових закладів, наданню різноманітних послуг, включаючи централізовані закупки і продаж сільгосппродукції, організації ярмарків, що могло прискорити ріст виробництва і прибутків.

Надзвичайно мало уваги приділяла ОАЄ співробітництву з організаціями-донорами і міжнародними інституціями у галузі сільського господарства і розвитку промисловості у сільській місцевості, де сьогодні мешкає понад 75% населення Африки [3, 3]. Так, якщо частка кредитів і позик у розвиток сільського господарства Африки у 1978 році складала 39%, то у 1996 році вона скоротилася до 12%, а у 2000 році – до 7% [1, 42]. Названі цифрові дані – свідчення малоефективності співпраці ОАЄ зі Світовим Банком, Міжнародним Валютним Фондом, Африканським Банком Розвитку та агенціями ООН з метою прискорення процесу розробки і реалізації широкомасштабних програм розвитку.

Однією з цілей ОАЄ було домогтися стабілізації і демократизації суспільно-політичного життя. Це завдання мало актуальне політичне і міжнародне значення. Справа у тому, що країни Африки – конгломерат різних політичних режимів. У них були романтики свого вибору – Патріс Лумумба, Кваме Нкрума, Модібо Кейта та інші. Усі вони відстоювали принципи демократії, однак їх швидко витіснили з політичної

арени. Державні органи влади, які виникли в результаті деколонізації, десятиріччями нехтували демократичними принципами, правами людини, що привело до встановлення в африканських країнах авторитарних бюрократій. На початок 90-х років ХХ століття 38 із 45 держав Африки знаходилися під воєнними, однопартійними або авторитарними режимами [3, 3]. Із 52 країн – членів Організації Африканської Єдності до західної моделі демократії наблизилися лише Маврикій, Сенегал, Намібія і Ботсвана [3, 3].

ОАЄ неодноразово декларувала про необхідність лібералізації суспільно-політичних та економічних відносин. Дані питання піднімалися на зустрічі голів держав і урядів країн Організації Африканської Єдності у м.Хартум в 1978 році [6, 43]. На зустрічі було констатовано, що у країнах Африки збільшилися соціальні виступи: студентські заворушення, профспілкові виступи, голодні бунти, походи службовців і віруючих. На хвилі демократичних виступів до влади приходили і процвітали деспотичні режими, – відзначалось у виступах учасників хартумської конференції. З цього можна зробити висновок, що у слабо диференційованому в соціальному плані суспільстві надзвичайно впливовим є інститут вождів. ОАЄ так і не змогла побороти етнічний і клановий поділ африканських держав. Сам він був і залишається визначальним в політиці, економіці, культурі, не кажучи про комплектування офіцерськими кадрами армії, служби безпеки. Прикладом можуть служити – Сомалі, Кенія, Замбія, Заір, Габон, Конго та інші.

Таким чином, аналіз діяльності Організації Африканської Єдності засвідчує, що в її роботі були успіхи у плані реалізації пан-африканських інтересів. ОАЄ була трибуною, з якої всьому світу проголошувалися позиції африканських країн, пріоритетні напрямки розвитку континенту.

Незважаючи на внутрішні кризові явища в Африці та постійний зовнішній тиск і спроби її ізоляції вона продовжувала діяти, хоч і не завжди ефективно. Неefективну діяльність ОАЄ можливо пояснити наступними чинниками: наслідками колоніалізму, «холодної війни», недосконалістю міжнародної економічної системи, а також невідповідністю і недоліками політичних курсів, якими слідували багато країн після епохи національного визволення; віками Африка залишалася невід'ємною складовою світової економіки, в основному як постачальник дешевої робочої сили і сировинних ресурсів. Нужденність змушувала вивозити сировину, замість її використання задля розвитку континенту. Був утрачений зручний момент використати ці матеріальні і сировинні ресурси для розвитку виробничих потужностей та підготовки висококваліфікованої робочої сили. За таких обставин найбагатший на природні ресурси регіон світу залишився найбіднішим континентом; колоніалізм зруйнував традиційні структури, інституції та цінності, підкорив їх економічним і політичним потребам колоніальних держав, що стримувало розвиток підприємництва і середнього класу; отримавши незалежність, практично всі країни зіштовхнулися з проблемою нестачі досвідчених висококваліфікованих кадрів і слабкістю класу капіталістів, що привело до послаблення процесу накопичення економічного потенціалу. Постколоніальна Африка, таким чином, успадкувала слабку державність і недієздатну промисловість та корупцію; більшість африканських урядів не надали своїм народам право на самовираження для розвитку їх особистої ініціативи; програми реструктуризації 80-х років минулого століття забезпечували лише часткове вирішення нагальних проблем. Уряди сприяли тим реформам, які прагнули усунути серйозну цінову диспропорцію, не приділяли уваги розвитку служб соціального забезпечення. Внаслідок цього, виконавши ці програми, лише окремі країни спромоглися досягти сталого соціально-економічного зростання; рівень консолідації ресурсів у постколоніальний період був недостатнім для перебудови самого суспільства, для

стабільного підвищення життєвого рівня; результатом вищезазначених чинників було нестримне розкручування шаленого циклу, в якому економічний занепад, збіднення можливостей і нікчемне урядування взаємно підсилювали один одного, підтверджуючи те, що Африці належить другорядна роль периферії у світовій економіці [1, 7].

ОАЄ не зуміла досягнути бажаних результатів у багатьох питаннях соціально-економічного прогресу, вирішенні військових конфліктів, культурної співпраці. У другій половині 90-х років минулого століття для країн Африки найбільш болючою була економічна нестабільність. Зокрема, на африканський континент припадало 33 із 48 найбідніших держав світу [5, 31]. За межею бідності проживало 54 відсотки населення, а зовнішня заборгованість становила більше 300 млрд. доларів, що у два з половиною рази більше сукупної вартості африканського експорту [5, 31]. Економічна нестабільність, етнічна і класова нетерпимість сприяли росту воєнних конфліктів, державних переворотів тощо. Так, за останню чверть ХХ століття в Африці було здійснено 78 державних переворотів, під час яких загинуло 25 президентів [5, 31].

ОАЄ не була одностайною у визначенні місця і ролі Організації визволення Палестини у міжнародних відносинах взагалі і, на Близькому Сході, зокрема [9, С.175]. Кожний африканський форум приймав велику кількість, на зовнішній вигляд актуальних, документів. На практиці вони не виконувалися. Не можна не погодитися з доктором історичних наук Фокеєвим Г., що плодovitість ОАЄ з точки зору кількості прийнятих рішень – це «компенсація» надзвичайно низької ефективності її роботи [11, 3]. У зв'язку із закінченням періоду «холодної війни», вступом людства у постхолодну і глобалізаційну добу перед міжнародними, субрегіональними та регіональними організаціями, в тому числі і ОАЄ, постали нові завдання. На зламі ХХ і ХХІ століть на передній план висунулися завдання інтеграційного характеру і боротьби з міжнародним тероризмом. За таких обставин, відзначили лідери африканських країн, Організація Африканської Єдності виконала свою місію і повинна поступитися новій організаційній структурі, орієнтованій на вирішення сучасних проблем, перш за все соціально-економічних, спроможній ефективно реагувати на політичні кризи, пов'язані з питаннями миру, стабільності та безпеки. З цією метою розроблена Програма нового партнерства заради розвитку Африки (NEPAD), яку повинен втілити у життя Африканський Союз (АС), що прийшов на зміну Організації Африканської Єдності (ОАЄ).

1. Африка – час настав. – К.: Посольство ПАР в Україні, 2002. – 83 с.
2. Громыко А.А. Африка в мировой политике. – М.: Наука, 1986. – 240 с.
3. Корочанцев В. В пламени перемен // Азия и Африка сегодня. – 1992. – №2. – С.2-6.
4. Масляк П.О. та інші. Словник-довідник. – К.: Лібра, 1996. – 328 с.
5. Матьовка М. Військові конфлікти між країнами – членами Руху неприєднання: загальне і особливе. – Ужгород: Ліра, 1999. – 34 с.
6. Матьовка М.Н. Рух неприєднання: становлення та діяльність. – Ужгород, УжНУ, 2001. – 252 с.
7. Матьовка М.П. Рух неприєднання в контексті міжнародних відносин (60–90-ті роки ХХ ст.). – Ужгород: Мистецька лінія, 1997. – 208 с.
8. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945 – 70-ті роки). – К.: Либідь, 1999. – 558 с.
9. Міжурядові регіональні організації / за ред. Б.І.Гуменюка. – К.: Київський університет, 2001. – 199с.
10. Организация Африканского единства (История создания и деятельности). – М., 1983. – 284 с.

11. Фокеев Г. Африка: правила игры // Азия и Африка сегодня. – 1992. – №5. – С.2–6.
12. Nesvrstanost u posthladnoratovskoj eri. Dokumenti. – Beograd: «Međunarodna politika», 1996. – 281 s.
13. Tadić B. Sukobi među nesvrstanim zemljama. – Beograd: «Međunarodna politika», 1987. – 206 s.

SUMMARY

N.Matjovka, S.Roshko. Creation and Activities of the Organization of African Unity (OAU), Progress and gaps.

The targets, place and role of the Organization of African Unity (OAU) in solving of the actual problems of African countries in the second half of the 20th century are investigated in the article. Progress and gaps in the activities of the Organization of African Unity (OAU), and also creating on its basis of the new international organization – African Union (AU) are analyzed.